

OZNA med vojno in njeno arhivsko gradivo

LJUBA DORNIK-ŠUBELJ

OZNA je kratica za Oddelek za zaščito naroda, kakor se je imenovala 13. maja 1944 v Drvarju ustanovljena vsejugoslovanska obveščevalna organizacija. V Sloveniji je nadaljevala delo obveščevalnega oddelka odseka za notranje zadeve. Ker je bil za njenega načelnika imenovan Ivan Maček, ki je od marca 1944 vodil odsek za notranje zadeve pri predsedstvu SNOS, kot znamenjavo za razpuščeno varnostnoobveščevalno službo, predstavlja tudi arhivsko gradivo kontinuiteto te dejavnosti.

OZNA je bila organizirana kot vsejugoslovanska organizacija, spadala je v okvir poverjeništvu za ljudsko obrambo in je bila organizirana po vseh federalnih enotah enako kot v OZNI za Jugoslavijo. Ker je v Sloveniji delovala kot nadaljevanje dela odseka za notranje zadeve, je njeno arhivsko gradivo ostalo v okviru arhiva ministrstva za notranje zadeve. Sprejeli smo ga od arhiva varnostnoobveščevalne službe oktobra leta 1991.

Gradivo hranimo v fondu izvenljubljskega VOS in OZNE, ki vsebuje razen OZNE tudi gradivo predhodnic OZNE v Sloveniji, to je Centralne komisije varnostnoobveščevalne službe in obveščevalnega oddelka odseka za notranje zadeve in oddelka za narodno zaščito. Gradiva OZNE za Jugoslavijo je ena arhivska enota, vse ostalo pa je gradivo OZNE za Slovenijo. V celoti obsega fond 154 fasciklov oz. arhivskih enot, označenih z zaporednimi številkami od 301-1, kar je oznaka CK VOS, do 301-154, kar je oznaka kartoteke OZNE. Ureditev fonda sledi organiziranosti OZNE, kakor je delovala med vojno, in ves čas hranjenja ni bila spremenjena. Vse gradivo je bilo tudi mikrofilmno. Za lažje razumevanje bom na kratko predstavila organiziranost OZNE za Slovenijo in kakšne so bile njene naloge oziroma naloge njenih posameznih odsekov.

OZNA je bila organizirana v vsaki federalni enoti, tako tudi v Sloveniji, v štiri odseke.

Prvi - obveščevalni - odsek je v Sloveniji nadaljeval delo oddelka za inozemstvo pri odseku za notranje zadeve. Njegova naloga je bila, na kratko rečeno, obveščevalno delo v tujini ali proti tujini. V navodilu o ustanovitvi OZNE je označena kot organiziranje in ustvarjanje obveščevalnih virov v raznih državah in državnih ustanovah nasprotnika in - med vojno - na okupiranem ozemlju. Prvi odsek je pridobival in poučeval pooblaščenca ter organiziral njihovo umestitev čez mejo osvobojenega ozemlja, zbiral obveščevalne podatke o sovražnikovi agenturi in policiji, kvizlinškem državnem aparatu in kvizlinških vojnih formacijah - kot je naloge opre-

delilo navodilo o ustanovitvi in delovanju OZNE. Poleg tega je nadziral in usmerjal delo prvih sekcij v odsekih OZNE zalednih oblasti.

Drugi ali kontraobveščevalni odsek je deloval na osvobojenem ozemlju. Njegova naloga je bila ustvarjati mrežo svojih zaupnikov v raznih ustanovah in organih - to je bila takoimenovana CC - linija. Zbiral je podatke o aktivnosti političnih skupin, vključenih v narodnoosvobodilno gibanje, o delovanju sovražnih agentov, ki jih je odkrival in onemogočil, o ostankih oboroženih sovražnih formacij narodnih izdajalcev in o aktivnosti tujih diplomatskih in vojaških predstavnikov. Prav tako je vodil delo drugih sekcij v odsekih OZNE zalednih oblasti, za svoje delo pa je bil odgovoren drugemu odseku OZNE za Jugoslavijo.

Tretji odsek - kontraobveščevalni - v oboroženih silah je bil tisti, iz katerega je takoj po vojni, 27. julija 1945, nastal KOS - kontraobveščevalna služba armad. S tem se je celotna vojaška kontraobveščevalna služba ločila od civilne, ki se je formalno preimenovala šele marca 1946 v UDV - upravo državne varnosti. Kontraobveščevalni odsek je imel nalogo kontraobveščevalne zaščite oboroženih sil. Ustvarjal je mrežo zaupnikov v vojaških ustanovah ter nadziral in vodil delo tretjih sekcij v odsekih OZNE zalednih oblasti.

Četrti odsek je obsegal statistiko, kartoteko in tehniko - specialno fotografijo, tajnopis radiocentre in šifrante. V Sloveniji je v četrti odsek od februarja 1945 spadala tudi šola OZNE za Slovenijo, ki je do tedaj delovala v okviru drugega odseka. Posebnost je tudi v tem, da je bil četrti odsek samo na hazi 24, to je pri OZNI za Slovenijo, in ni bil organiziran navzdol - na odseke OZNE korpusnih oblasti. Le radiotelegrafisti in šifranti so bili vezani na pomočnika načelnika OZNE, saj so predstavljali njihovo povezavo s centrom.

V Sloveniji je bila OZNA organizirana v okviru odseka OZNE za ohlast VII. korpusa, odseka OZNE za oblast IX. korpusa in OZNE za oblast Štajerske in Koroške. Ni se uporabljal naziv OZNE za oblast IV. operativne cone, ker je segala na celotno etnično ozemlje - torej tudi čez staro jugoslovansko-avstrijsko mejo. V vseh teh odsekih OZNE so hile prav tako organizirane sekcije - prva, druga in tretja, katerih delovno področje je bilo po vsebini enako delu prvega, drugega in tretjega odseka. Poleg tega pa so bila organizirana v okviru drugih sekcij tudi okrožna in okrajna pooblaščenstva, ki so sledila vsem politično-teritorialnim reorganizacijam na ozemljih, ki so že bila osvobojena ali pa so se na

osvoboditev pripravljala. Vsako okrožje predstavlja posebno arhivsko enoto, pri čemer so nekatera združena. Posebej so uvrščene posamezne vojaške ustanove, kot npr. OZNA za letališče, angleška, ameriška, ruska in češka vojna misija pri GŠS in podobno. Tudi vojna okrožja in posamezne divizije, brigade, odredi oziroma komande mest tvorijo posamezne arhivske enote, ki pa so pretežno zelo skromne, tako po obsegu kot po vsebini.

Arhivsko gradivo OZNE se zaključuje z zadnjo arhivsko enoto - kartoteko OZNE za Slo-

venijo, ki je abecedno urejena in vsebuje mnogo podatkov, ki pa so pogosto netočni že glede osnovnih podatkov - imena, priimka, rojstnega datuma.

Arhivsko gradivo OZNE za Slovenijo sega od ustanovitve spomladi 1944 - vključno s predhodnicami - do osvoboditve maja 1945. Dejavnost OZNE po vojni je bila zaradi narave organizacije in njene vključenosti v poverjenišтво za ljudsko obrambo v celoti centralizirana in še vedno vojaško organizirana. To velja tudi za njeno arhivsko gradivo.

Ljubljana. Selenburgova ulica. — Laibach.

Hotel Slon v Ljubljani
razglednica, odposlana 1915
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Fototeka